

Câmiu't-Tevârîh'e Göre Gâzân Hân'ın Müslümanlığı ve Bunun İlhanlı Toplumuna Yansımaları

Hanifi Şahin*

Öz

İlhanlılar, İran'da kurulmuş bir Moğol devletidir. Gâzân Hân, tarihte idari, siyasi ve dini reformlar yapan ilk büyük Moğol hanı olarak bilinmektedir. Onun İslam'ı din olarak seçmesi, kurumsal ve ideolojik bağlamda devletin değişimini hızlandıran önemli etkenlerden birisidir. Onun Müslüman olması basit bir din değişikliği ile sınırlı kalmamış, devletin bütün kurumlarıyla İslamlaştırılması sürecini başlatmıştır. Ayrıca bu din değişikliği, iktidar-reaya arasındaki uyumsuzluğu ortadan kaldırmış, İslami değerlerin Moğol hayatında yer almasına, Moğol *Yasa*, gelenek ve adetlerinin de ihmal edilmesini yol açmıştır. Gâzân Hân'ın hayatında İslam'la bağdaşmayan bazı hususlar görülebilmektedir. Bu nedenle onun Müslümanlığını kendi iç şartlarına göre değerlendirmek gerekir.

Anahtar Kelimeler

Gâzân Hân, İslam, İlhanlılar, ıslahat

Giriş

1218'lerden itibaren Müslüman toplumlarla karşı karşıya gelen Moğolların, girdiği birçok yerde harabeler bıraktığı bilinmektedir (Cüveynî 1999: I,136, Reşîdüddîn 1362: II, 1103). 1256'da Abbasi hilafetine son veren İran Moğollarının İslam'a girmesi, uzunca seneleri kapsamıştır. Teküder'in Müslüman oluşuyla (681/1282) Moğol unsurları arasında İslam'ın yayılmaya başlaması, Cengiz Hân'dan beri sürekli medeniyetleri ve kültürleri

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Erzurum / Türkiye
hanifisahin@atauni.edu.tr

tehdit eden iradelerin sakinleşmesini sağlamıştır. İran ve Azerbaycan'da İlhanlılar tarafından inşa edilen İslami kurumların varlığı, Moğol hanedanının medeniyetleri tahrip eden çizgiden medeniyet inşa eden çizgiye doğru değişim gösterdiğini ortaya koymuştur (bk. Barthold 1963: 62-6, Togan 1981: 229, 260).

İslam topraklarına yönelik Moğol istilaları nedeniyle birçok bölgede yıkımlar gerçekleşmiş, İran topraklarında sükûnetin olduğu yerlere ve Anadolu'ya olmak üzere, birçok bölgeye göçler yaşanmıştır (Ocak 1991: III,112-113). Moğolların İran'a girmesinden sonra oradaki toplumsal hayat hemen yeni bir çehreye bürünmemiştir. Bir başka ifadeyle Abbasilerin son dönemlerinde toplumda var olan her şey, varlığını korumuştur. Moğollar İran topraklarını işgal etmiş olsalar da sayıları toplumda dönüşümü başlatacak seviyeye ulaşamamıştır (Halil 1985: X,199).

İlhanlı devleti Hülâgü tarafından 1256'da İmparatorluğun batısında, İran'da kurulan bir Moğol devletidir. İlhanlı devleti, Gâzân Hân dönemine gelinceye kadar, bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Merkezî bir devlet sisteminin tam olarak kurulamaması, Moğol emirleri, saray görevlileri, bürokratlar, vergi memurları, mutasarrıflar ve şehir eşrafı gibi, devlet ve toplum hiyerarşik yapısının en üstündeki kimselerin yolsuzluk ve zorbalıkları, İlhanlı devletinin kurumsal anlamda karşılaştığı sıkıntılardır. Ayrıca, iç savaşlarda devlet hazinesinin boşalması, ülkenin büyük bir kısmının tahrip edilmesi, vergilerin tahsil edilmesindeki sıkıntılar, mutasarrıf, hâkim ve vezirlerin tamahkâr tutumları toplumda güven ve istikrarın kaybolmasına neden olmuştur (Reşîdüddîn 1362: II, 978, Vassâf 1359: 362-363, Özgüdenli 2009: 234).

İdeolojik anlamda da karşılaşılan bazı sıkıntılar söz konusudur. İlhanlı idaresi altındakiler, dini ve kültürel açıdan farklı tarihi arka plana sahip birden çok toplumdan oluşmaktaydı. Her bir toplumsal grubun İlhanlı yönetimine tesir etme gayreti vardı. İlhanlı idaresinde meydana gelen her yönetim değişimi, toplumdaki mevcut hiyerarşinin alt üst olmasını, dinî grupların siyasî iradeye yönelik tavrında değişiklikli ve toplumsal ilişkilerin yeniden şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. Hükümdarın dini konumunda meydana gelen değişimler, toplumdaki dini-kültürel yapıları etkilemiştir. Siyasi ve idari kadrolar, hükümdarın yeni benimsediği din mensuplarınca şekillenmiştir. Örneğin Ahmet Teküder'e kadar İlhanlı iktidarına yön verme mücadelesinde aktif olan Budizm ve Hıristiyanlıktır. Ahmet'le başlayan süreçte mücadele, İslam ve diğer dinler arasında yaşanmıştır. Gâzân Hân zamanında İlhanlılara yön verme konusunda inisiyatif İslam dinine geçmiştir. Olcaytu zamanında ise iktidara yön verme müca-

delesinin tarafları değişmiştir. Artık mücadele İslam ile diğer din mensupları arasında değil, İslam mezhepleri arasında yaşanmaya başlamıştır. Bu mezhepler, iktidarda söz sahibi olmak için birbirlerini suçlamaktan ve iktidarı birbirleri aleyhine kışkırtmaktan uzak durmamışlardır (Kâşânî 1992: 96, Spuler 1987: 264, Şahin 2010: 164-184).

Gâzân Hân siyasi, idari, ekonomik ve sosyal bakımdan atalarından oldukça sıkıntılı bir devlet devralmıştır (Erdem 1995: 337). İlhanlı idaresindeki köyler ve şehirler Moğol istilasıyla tahrip olmuştu. Örneğin Rey, Nişâbûr, Merv, İsfahan, Merâğa, Bağdat, Kum, Musul gibi büyük şehirlerin nüfuslarının mühim bir kısmı ölümler ve göçler yoluyla eksilmişti. Gâzân Hân'a kadar olan İlhanlı hükümdarlarının bazı imar teşebbüsleri olsa da bunlar kalıcı olmamıştı. Gâzân Hân'ın tahta çıktığı dönemde ülkenin sadece 1/10 mamur olduğu bilgisi (Reşîdüddîn 1362: II, 1104), imar faaliyetlerinin ne kadar ciddiye alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Tüm bu unsurlar, Gâzân Hân'a İlhanlı devletini yeniden şekillendirme görevini vermiştir. O da dini, siyasi, idari, iktisadi, hukuki ve sosyal alanlarda ortaya koyduğu değişim projeleriyle bu eksiklikleri gidermeye çalışmıştır.

Bu makalede, Gâzân Hân'ın Müslümanlığı, yaptığı değişim ve dönüşümlerde İslam'ın etkisi ele alınmaktadır. Makaledeki değerlendirmeler, Reşîdüddîn merkeze alınarak yapılmıştır. Ancak Reşîdüddîn, hem önemli bir tarihçi hem de Gâzân Hân'la yakın ilişki içerisinde olan bir devlet adamıdır. Bu nedenle onun Gâzân Hân'la ilgili bazı görüşlerinde idealize edilmiş bir algının olabileceği dikkate alınmalıdır. Nitekim onun bazı görüşleriyle dönemin diğer kaynakları arasında farklılıklar görülebilmektedir.

Gâzân Hân'ın Müslümanlığı ve Sonuçları

Moğolların İslam'a girmesinin erken veya geç olduğu konusunda bir yargıya varmak, toplumsal süreçleri ihmal etmek anlamına gelir. Moğolların İslam'a girmeleri için uygun şartların oluşması gerekiyordu ve bunun ilk adımı, zayıf da olsa, Teküder'le başlamış, Gâzân Hân ile güçlenerek devam etmiştir. İslam'ın Moğolların inanç hayatında gerçek anlamda bir akide olarak yer alması, Gâzân Hân dönemine rastlar. Moğollar bu dönemden itibaren, İslami adetleri içselleştirmeye başlamışlardır (Muhammed 1989: 51).

Gâzân Hân'ın Müslüman olması, diğer düzenlemelerine zemin hazırlayan ilk ve en önemli dini-kültürel değişim hareketidir. Bu nedenle onun İslam'ı din olarak seçmesi, basit bir din değişikliği ile sınırlı kalmamış, devletin bütün kurumlarıyla İslamlaştırılması ve İlhanlıların siyasi-sosyal ve

idari açıdan tam anlamıyla bir Yakın Doğu devlet modeline dönüşüm sürecini başlatmıştır (Özgüdenli 2009: 333.)

Gâzân Hân'ın İslam'ı kabulü ve onun İslam konusundaki samimiyeti tartışılmıştır. Onun Müslümanlığını Hz. Peygamber'i rüyasında görmesine bağlayanlar olduğu gibi, Baydu'ya karşı verdiği mücadelede Müslümanların desteğine ihtiyaç duymasına bağlayanlar da olmuştur (Howorth 1927: III, 338, Melville 1990: 171). İlk yaklaşım, meseleyi dini, diğeri ise siyasi bir gerekçeye dayandırmaktadır. Ancak kaynaklarda Gâzân Hân'ın Müslüman olması konusunda Emir Nevruz'un (v.696/1297) telkinlerinin olduğundan bahsedilmektedir (Reşîdüddîn 1362: II, 902-903, Vassâf 1959: 316). Gâzân Hân, 694-5/1294-5'te Şeyh Sadruddîn İbrâhîm b. Kutbu'l-Evliyâ Saduddîn Muhammed b. Müeyyed b. Ebû Bekr Abdullah Hammûye el-Cüveynî'nin (v.722/1322) huzurunda kelime-i şehadet getirmek suretiyle Müslüman olmuştur (Reşîdüddîn 2000: 123). Halkın Gâzân Hân'ın Müslümanlığını büyük bir coşkuyla karşıladığını ifade eden Reşîdüddîn, ramazan ayının girmesiyle birlikte Gâzân Hân'ın imamlar ve şeyhlerle birlikte ibadetle meşgul olduğunu belirtir (1362: II, 903).

Gâzân Hân Müslüman olunca Hanefî mezhebini benimsemiş, bu mezhebi ve mensuplarını desteklemiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 900, Kâşânî 1992: 131). Reşîdüddîn'e göre Gâzân Hân samimi bir Müslüman'dır. Onun İslam'a girmesinde başka insanlar etkili olmamıştır. Gâzân Hân gibi güçlü ve iradeli bir sultanın, çeşitli zorlamalarla Müslüman olduğunu düşünmek imkânsızdır. Onun Müslümanlığı, tamamen Allah'ın hidayeti ilelerdir. Ancak içinde yaşadığı toplum, onun Müslüman olma sürecini hızlandırmıştır. Ayrıca onun ne gösteriş yapmak için ne de siyasi destek için Müslüman olmaya ihtiyacı vardır (1362: II, 904).

İslam'ı seçen Gâzân Hân'ın ilk fermanı, bütün Moğol unsurlarının İslam'a girmesi, İslami değerlerin uygulamada esas alınması gerektiği yönündedir. O, Müslüman olduğu gün, kendisiyle birlikte Müslüman olan ve sayıları yüz binlerle ifade edilen Moğollara (Reşîdüddîn, 1362: II, 900-901; Vassaf 1359: 317, Hamdullah Müstevfi 1910: 602), imamlara, şeyhlere, seyyidlere ikramda bulunulmasını; fakir ve yoksullara sadakalar verilmesini, Moğol saldırılarında tahrip olmuş yerlerin tamiri edilmesi için emirler vermiştir. Allah'tan düşmanlarından intikam alma ve kargaşayı ortadan kaldırmak için kendisine güç ve kuvvet vermesini istemek üzere velilerin ve abdâlların kabirlerini ziyaret etmiştir. İkinci yarlığı ise Yahudi, Hıristiyan, Budist ve Zerdüşterin mabetlerinin yıkılması ve onların yerine mescitlerin yapılması yönündedir (Reşîdüddîn 1362: II, 901, 983).

Gâzân Hân'ın Müslüman oluşu, siyasi ve sosyal alanda devletin ve kurumların İslamileştirilmesi sürecini başlatan önemli bir gelişmedir. Onun Müslüman olmasıyla İslam, devletin resmi dini olmuş, idarecilerle halk arasındaki din farkı ortadan kalkmıştır. İslam dininin önündeki engeller kaldırılmış, Müslüman halka zulüm ve hakaret edilmesi yasaklanmıştır (Reşîdüddîn 1362: II, 1035). Müslümanlar İlhanlı sarayında ağırlığı oluşturmuş, yönetimde Hristiyan ve Budist etkisi kırılmıştır. İslami ilimlerde artış görülmüş, çok sayıda medrese ve cami inşa edilmiş ve bu kurumların varlığını rahat sürdürmeleri için onlara vakıflar tahsis edilmiştir. Ayrıca ülkedeki Hristiyan ve Budist tapınakları ile Mecûsilerin ibadethanelerinin yıkılması emredilmiş, çok sayıda kilise de camiye dönüştürülmüştür (Reşîdüddîn 1362: II, 983, Abû'l-Farac, 1987: II, 657).

Gâzân Hân, çocukluğunda geleneklerine göre eğitildiği Budistlere (Reşîdüddîn 1362: II, 901) ait tapınakların yıkılmasını emrettiğinde, onun bu emrinden babası Argûn'un inşa ettirdiği ve içerisinde bir de resminin bulunduğu bir tapınak da nasibini almıştır. Bu yıkımı gerçekleştirdikten sonra etrafındaki Moğollara şöyle seslenmiştir. “Babam putperest idi ve bu inançla öldü. Kendi adına putlar için mabet inşa ettirdi ve oraya çok sayıda vakıf tahsis etti. Ben o mabedi yıktım.” Bu konuşmayı duyan ve bu yıkımdan rahatsız olan Moğol ileri gelenleri şöyle dediler:

Baban kendi adına bir mabet yaptı ve kendi resmini o mabedin duvarına naksettirdi. Ama şuan mabet harap bir haldedir. Yağmur ve kar babanın resmi üzerine yağmaktadır. Eğer bu mekânı tamir edersen babanın ruhunun rahatlamasını sağlamış olursun.

Gâzân Hân, bu teklifi kabul etmedi. Bu mabedin saraya dönüştürülmesini tavsiye edenlere şöyle cevap verdi:

Eğer burayı saraya çevirip babamın resmini koruyacaksam o zaman bu mekân saray değil, yine putperestlerin mabedi olmaya devam edecektir. Burada ikamet etmek caiz olamayacaktır. Eğer saray yapılması gerekiyorsa başka bir yerde yapılırsın (Reşîdüddîn 1362: II, 983).

Gâzân Hân, gayrimüslimlerin kimliklerini belli edecek kıyafetler giymesini istemiştir. Bu amaçla Hristiyanlar belli bir tarz kemer kullanırlarken, Yahudiler de sarıklarına sarı bir bez takmışlardır. Böylece diğer din mensupları dini alandan sonra sosyal hayatta da baskı altına alınmışlardır (Aştîyânî I: 260, Sayyad, 1987: 261). Bir süre sonra gayrimüslim unsurlara yönelik bu baskıların durdurulduğu anlaşılmaktadır (İbnü'l-Fuvâtî 2003: 328). Gâzân Hân'ın bu sıkı takibi neden durdurduğu hakkında farklı şeyler söylenebilirse de bu değişimi, onun imparatorluk içerisindeki muhtelif

din, millet ve kültürleri Yakın Doğu dini-hukuki geleneklerine göre bir arada yaşatma ve devlet içerisindeki dâhili anlaşmazlık ve rekabetlere son verme siyasetiyle alakalı olduğunu düşünmek daha tutarlı görünmektedir (Özgüdenli 2009: 333).

Gâzân Hân'ın Müslüman oluşu ve İslami değerleri merkeze koyuşu, onu Moğol başkenti Karakorum'dan koparmıştır. O, Müslüman olduktan sonra *Müzafferü'd-dünya ve'd-din Mahmud Gâzân Hân* isimlerini almış (İbn Kesir 1981: XIV, 29), “tabi mülk” anlamına gelen ve İran'da bulunan Moğol yöneticisine verilen *İlhân* unvanını atıp onun yerine *hân* unvanını kullanmıştır (Amitai-Preiss 1991: 353-361). Kendi adına sikke bastırılmış, hutbelerde sadece kendi adını okutmuştur (İbn Hacer 1972: III, 213). Her türlü yazışmalarda *Allahu Ekber* ifadesinin basılmasını emretmiştir (Makrizi 3, 965, İbn Hacer 1972: III, 293, Abdülhalim 1986: 190-91). İslami değerlerin göstergesi olarak da paraların üzerine çeşitli ayetler yazdırmıştır (Fehmi 1981: 213). Muasır kaynaklar onun ismini, genelde *İslâm Pâdişâhı* (Pâdişâh-i İslâm) gibi, İslam vurgusu ön plana çıkan unvanlarla yazmışlardır (Reşidüddîn 1362: II, 955,964). Böylece İlhanlı devletinde hâkimiyetin teorik arka planının, Yakın Doğu geleneklerine göre şekillenışı ve bununla doğru orantılı olarak eski Moğol hâkimiyet anlayışlarının yavaş yavaş terk edilerek unutulmaya başlanması, Gâzân Hân devrinde başlamış ve halefleri zamanında hız kazanmıştır (Özgüdenli 2009: 184). Bu siyaseten oldukça önemli bir kopuştur.

Gâzân Hân'ın diğer din mensuplarına yönelik uygulamaları Cengiz Hân'dan itibaren bütün Moğol idarecilerinde hâkim olan tüm dinlere özgürlük (Cüveynî 1999: I, 87, Prawdin 1967: 376, Togan 1981: 260) anlayışına aykırı gözükmektedir. Ancak Gâzân Hân'ın diğer din mensuplarına baskı yapma durumu belli şartlarla sınırlıdır. Nitekim o, Müslüman olduğunu açıkladığında diğer din mensuplarına ülkeyi terk etmek veya İran'da kalacakları inançlarını açıktan yaşamamak, İslam dinine nifaklarını bulaştırmamak şeklinde iki tercih sunmuştur (Reşidüddîn 1362: II, 983). Gâzân Hân, fitneyi siyasi ve idari alanlarda tam bir sorun kaynağı olarak görmektedir ve bu konuda oldukça hassastır (Reşidüddîn 1362: II, 976). Yeni bir anlayışla, İlhanlı devletini dönüştürmeye çalışan Gâzân Hân'ın diğer din mensuplarını fitne konusunda uyarması, onun insanların diniyle değil, sistemini kurarken onlardan gelebilecek tehlikelere karşı atılmış bir adım olarak görülebilir. Zaten o, toplumda kargaşaya neden olduğunu düşündüğü dini grupların etkisini kırdıktan sonra dinlere özgürlük ilkesinin tekrar İlhanlı topraklarında uygulanmasını sağlamıştır (Arnold 1970: 331).

Müslüman olduktan sonra İran toplumu ve onların sahip oldukları yazılı kültürü gören Gâzân Hân, İlhanlı tarihinde ilk defa olmak üzere, yazılı kaynaklara yönelmiştir. Ancak atalarının tarihini yazdırmak isteyen Gâzân Hân'ın tanıdığı tarihçiler Moğol ve Uygur tarihçileriydi. Uygurlar, Moğolların çocuklarını eğitime işini üstlenmiş ve çeşitli divanlar yazmış olsalar da, gerçek anlamda tarihçiliğin ne olduğunu bilmiyorlardı (Barthold, 1990: 128, Togan 1981: 272). Bu nedenle bu görev 697'de Vezir Reşîdüddîn'e verilmiştir (Barthold 1963: 64). Bu dönemde Reşîdüddîn, Abdullah b. Fazlullah eş-Şirazi, Şemsüddîn Kâşânî ve diğer tarihçilerin katkısıyla önemli tarih eserleri ortaya çıkmıştır. Hicri 7 ve 8. asırlarda İslam dünyasında gelişme gösteren en önemli bilim dalının Moğol ve İlhanlı çevresinde yazılmış olan farsça tarihler olması bu duruma borçludur (Browne 1960: 55). Öte yandan Farsça tarihlerin varlığı, Abbasiler döneminde tek hâkim olan Arapçanın hâkimiyetine son vermiştir (Howorth 1927: III, 482).

Gâzân Hân'ın İslahatlarında İslam'ın Tesiri

Sosyal bilimcilere göre göçebelikten yerleşik hayata geçiş, insanlarda son derece dikkate değer bir değişim yaratır. İnsan davranışlarında içgüdünün yerini adalet alır. İnsan eylemlerine, daha önce eksik olan ahlakiliği kazandırır (Taylor 2005:121). Gâzân Hân'ın hayatında gerçekleşen tam da budur. Onun Müslüman oluşu, hayata, insana ve doğaya karşı atalarından tamamen farklı, insan merkezli bir bakış açısıyla bakmaya başladığını ortaya koymaktadır. Nitekim Gâzân Hân, reaya ile arasında bir fark görmemektedir. Ona göre herkes Âdem'in çocuğudur. Hiç kimsenin bir başkasına üstünlüğü yoktur. Bu nedenle hiç kimse bir başkasına zulmedemez. Halk, Allah tarafından yöneticilere verilen bir emanettir. Yöneticiler onlardan dolayı hesaba çekilecektir. Bu anlayışı dolayısıyla Gâzân Hân, yöneticiler tarafından halka bir eziyet ve sıkıntı verildiğine şahit olduğunda, herkese ibret olsun diye, insanların huzurunda o yöneticiyi cezalandırırdı (Reşîdüddîn 1362: II, 1044-1045).

Reşîdüddîn, Gâzân Hân'ın Müslüman olduktan sonra idaresinde İslam'ın önemli ilkelerine atıflarda bulunduğunu belirtir. Bu bağlamda Gâzân Hân, yönetici konumunda olanların halka adaletle hükmetmelerini istemiştir. Onları, kendisi yanında başka halka karşı başka olmamaları konusunda uyarmıştır. Onların kendisini ve halkı kandırabileceklerini ama Allah'ı aldatmanın mümkün olmadığını ifade ederek her durumda yöneticileri adaletli olmaya davet etmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 990). O, adalet anlayışını bir fermanında Kur'an ve Sünnet'e dayandırmıştır. Gâzân Hân, şu ayetlere atıfta bulunmuştur: "Kuşkusuz Allah adaleti ve iyi davranmayı emreder (Nahl, 16/9), "o halde adaletle hükmet" (Sâd, 38/26). Gâzân

Hân, atalarının Müslüman halkların kanlarını ve mallarını helal görerek onlara zulmettiklerini, kendisinin Kur'an'ın adalet anlayışını kabul ettikten sonra asla Müslümanlara zulmedilmeyeceğini açıkça ifade etmiştir. Atalarının yanlış yatıklarını, kendisinin onları her konuda taklit etmek zorunda olmadığını, zaten böylesi bir tutumun Kur'an tarafından eleştirildiğini ilgili ayete referansla ifade eden Gâzân Hân, bu kararıyla “ataları körü körüne taklit etme geleneğine” (Zuhuf, 43/22) uymayacağını ifade etmiştir. O, Hadislerden ise “Adil hükümdar Allah'a en yakın; zalim hükümdar ise Allah'a en uzak kişidir (Tirmizî, Ahkâm, 5) ve “Bir saat adaletle hükmetmek, yetmiş sene ibadet etmekten hayırlıdır.” (Aclûnî, II, 58) rivayetlerine fermanında yer vermiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 1035).

Gâzân Hân'a göre dünyada doğru ve güvenilir bir insandan daha şerefli ve kıymetli hiçbir şey yoktur. O, kendi aleyhine çalışanlar hakkında bile hemen hüküm vermemiş yeterli delil buluncaya kadar beklemiştir. Bu konuda kendisine baskı yapanları “ben gözümle görmediğim veya suçlanan kişi suçunu kabul etmediği sürece o kişi hakkında herhangi bir şey yapmam” demiştir. Bu nedenle o, ülkede fitne çıkarmakla defalarca suçlanan bazı bürokratları tam beş yıl takip ettirmiş, açık deliller bulunduğu da onları *Yasa'*ya teslim etmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 975-976).

Gâzân Hân dönemine kadar İran toplumuyla Moğollar arasında iyi bir ilişkini olduğu söylenemez. Halk, Moğolların hizmetçisi olarak algılandığı için, iktidar-reaya arasında kopukluklar yaşanmıştır. Moğollara tabiiyet ile varlığını sürdüren halk açısından, inanç bakımından kendileriyle aynı düzlemde olmayan İlhanlı yönetimini kolaylıkla kabullenmekte zorlanmıştır. Tüm bunlar halkın İlhanlı yöneticilerine karşı mesafeli olmasına sebep olmuştur. Gâzân Hân'ın Müslüman oluşu ve İslam'ı referans noktalarından birisi olarak alması, iktidar-reaya arasındaki sıkıntıların aşılmasına önemli katkı sağlamıştır (Reşîdüddîn 1362: II, 1085-1086).

Moğollar, İran'a girdiklerinde Müslümanların hayat tarzları, sahip oldukları saraylar, evler, hamamlar, külliyeler, medreseler ve şehirlerden etkilenmişlerdir. Moğollar, İran topraklarında bir arada yaşamaya başladıkları İslam kültürü ve medeniyetiyle, kendi yerel kültür ve medeniyetlerinin çakıştığını görmüşlerdi. Babasının vefatından sonra oğlunun babasının eşlerinden birisiyle evlenebilmesi (Alinge 1967:146), temizliğe riayet edilmemesi, hayvanların derilerinin kıyafet olarak kullanılması (Kalkaşendi 1922: IV, 312, Makrîzî 1270: II, 219-220) gibi iptidâî kültür ve medeniyet görüntüsü veren Moğol medeniyetiyle, İslam medeniyeti karşı karşıya gelmiştir. Bu bir arada yaşama durumu, Moğol yönetici ve emirlerine Müslüman Türk ve İranlılarla akraba olma imkânı tanımıştır. Evlilik vası-

tasıyla oluşan yeni durum, Moğol ailelerinde ve saraylarında güçlü bir etki bırakmıştır. Öyle ki, İlhanlı hükümdarları üzerinde oldukça tesirli olan çok sayıda Müslüman hanım Moğol saraylarında bulunmaya başlamıştır (Arnold 1970: 265).

Gücün tek önemli kriter olduğu göçebe toplumlarında İslam'ın bir din olarak benimsenmesiyle onun getirdiği adalet, eşitlik, ve benzeri kavramların Gâzân Hân'ın hayatında etkileri görülmüştür. Nitekim o, etrafında yer alan fakihlerin de tesiriyle (Fehmi 1981:192), öteden beri Moğol toplumuna yön veren ve Moğol unsurlarını bir arada tutan *Yasa*'nın kaldırılması gerektiğini fark etmiştir. *Yasa*, birleştirici ve itici gücüyle (Carpini 2000: 65) iptidai bir toplumun hayatına yön veren örfi bir hukuk olsa da, oturmuş devlet geleneğine göre yönetilmiş İran halklarını kuşatamamaktaydı. *Yasa*, ölümle eş anlamlıydı (Sayyad 1980: I, 338). Sert, insan haklarını gözetmeyen bir karakter taşımaktaydı (Alinge 1967: 67-140, Mogan 1986: 163-176). Ayrıca *Yasa*'da Kur'an ve Sünnet'e aykırılıklar taşıyan unsurlar da vardı. Dolayısıyla hem ideolojik hem de kurumsal düzlemde yeni yapılanmalara gidilmesi kaçınılmaz oldu. Bu nedenle o, ortak paydayı genişletmek ve İran toplumunda kabul görmek adına *Yasa* yerine *Şeriat*'i ikame etmiştir (Safa 1985: I,125-127). O, şeriatı toplumda huzuru sağlayacak sistem; kadıları da bu sistemin en önemli araçları olarak algılamıştır (Reşidüddîn 1362: II, 1014, Howorth 1927: III, 491). Bu durum, İlhanlıların hayatında belirleyici rol oynayan *Yasa* ve Moğol geleneklerinin mutlak otoritesini, İslam şeriatıyla paylaşmasını gerektirmiştir (Şebânkâreî 1956: 268).

Gâzân Hân'ın hukuki alanda yaptıkları, eski Moğol gelenek ve uygulamalarını İlhanlı toplumundan birden kaldırmamıştır. Zaten sosyolojik olarak toplum buna hazır değildi. Ayrıca Moğol geleneklerine göre yetişen (Reşidüddîn 1362: II, 966) Gâzân Hân'ın da *Yasa*'nın İlhanlıların hayatından tamamen çıkarılmasına müsaade etmeyeceği açıktır. İlhanlı idarecileri ve emirlerin Moğol komutanları tarafından kurultayda yargılanarak Moğol gelenekleri ve *Yasa* gereğince ölüm cezasına çarptırılması örneğinde olduğu gibi, özellikle devlet işleri ve askerî sahada, Moğol ceza hukuku ve gelenekleri tatbik edilmeye devam etmiştir (Reşidüddîn 1362: II, 1051-102). Öte yandan Gâzân Hân, Memlûk seferine çıkmadan önce bu savaşın gerekli ve meşru olduğuna dair ulemeden fetva almıştır (Reşidüddîn 1362: II, 938). Görüldüğü üzere Gâzân Hân döneminde hem *şeriat* hem de *Yasa*, uygulama alanı bulmuştur. İlhanlı tarihinde bir hukukî uygulamanın hem İslam şeriatından hem de *Yasa*'dan referanslarının görülmesinin nedeni budur. Gâzân Hân, ikili hukuk anlayışı arasında muhtemel çatışmaları

önlemek için, önemli işlerin İslam şeriatına göre düzenlenmesini, İslâm'a aykırı olmayan eski uygulamaların ve bu arada *Yasa*'nın da yeni dinin kuralları ile kaynaştırılması yoluna gidilmesini uygun görmüştür (Özgüdenli 2009: 332).

Gâzân Hân toplumun huzurunu temin için bazı kararlar almıştır. Örneğin o, bir fermanla içki ve şarap içilmesini yasaklamış, içki içenlerin cezalandırılmasını emretmiştir. O, bu yasaklamanın gerekçesini tamamen dini nasslara dayandırmıştır. Gâzân Hân, şarabın Allah tarafından yasaklandığını, Hz. Peygamber'in onu kötülüklerin anası olarak sunduğunu, içki ve şarabın bütün İslam fıkıh mezheplerince de yasaklandığını ifade etmiştir. İçki ve şarap içenlerin, âleme ibret olsun diye, çıplak bir şekilde sokaklardaki ağaçlara bağlanarak cezalandırılmalarını emretmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 1087, Vassâf 1359: 378).

Gâzân Hân, cami ve hamamların yapılmasını mutlak bir gereklilik olarak görmüştür. O, bazı köylerde cami ve hamamlar olmadığını fark ettiğinde, kendinden önceki Müslüman yöneticileri, bu eksikliği gidermemiş olmaları nedeniyle eleştirmiştir. Ona göre hamam ve camisi olmayan yerlerde yaşayan halk, dini ve bedeni temizliklerini yapamamışlar ve Cuma namazlarını kılamamışlardır. Oysa bunlar dinen mutlaka yapılması gereken vazifelerdir. Bu vazifelerin yapılmaması, Müslümanların dinlerinde eksikliklere yol açmaktadır. Bu nedenle Gâzân Hân, ülke çapında imar faaliyetleri başlatarak, camisiz ve hamamsız hiçbir yerleşim merkezinin kalmamasına dair fermanlar yayınlamıştır. İki yıl içerisinde bu ihtiyaç giderilmiştir. Gâzân Hân, bu hamamlardan elde edilen gelirin, o bölgede yer alan dini müesseselerin tamiri, aydınlatma işleri ve oralarda çalışanların maaşlarının ödenmesi gibi başlıklarda harcanmasını emretmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 1086). Ayrıca Gâzân Hân, birçok bölgede su kanalları kazdırtmak suretiyle, hem halkın içme su ihtiyacını karşılamış, hem de çorak arazilerin sulanmasına ve dolayısıyla da tarıma elverişli hale gelmesine imkân sağlamıştır. Reşîdüddîn, Gâzân Hân'ın imar faaliyetlerini ve halkın bu konuda ona katılımını "Kisralardan sonra İran toprakları böyle bir imar faaliyeti görmemiştir" ifadeleriyle sunmaktadır (Reşîdüddîn 1362: II, 994).

Gâzân Hân, sık sık camileri ziyaret ederek hafızlara hatim merasimleri tertip ettirmiştir. O, Mekke ve büyük kentlerdeki fakirlere, medreselere, tekkelere, seyyidlere, hastane ve kütüphanelere yönelik vakıflar tahsis etmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 984- 985). O, din eğitimiyle uğraşanlara hürmette kusur etmemiştir. İbnü'l-Füvâtî'nin (v.723/1323) aktardığına göre Gâzân Hân 696/1296'da Mustansırıyye medresesini ziyaret ettiğinde orada müderrisler ve fakihler oturmuş Kur'an okuyorlardı. Gâzân Hân

içeriye girince âlimler saygı için ayağı kalktılar. Gâzân, veziri Reşîdüddîn'e müderris ve fakihlere şöyle söylemesini emretti: “Sizler, Allah (c.c)’ın kitabını okumakla meşgulsünüz. Onu bırakıp başka bir şeyle meşgul olmanız nasıl caiz olur? Bunun üzerine müderrislerden birisi: “Sultan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir. Ona itaat etmek, saygı göstermek ve ona boyun eğmek şeran vaciptir” şeklinde cevap vermiştir (İbnü'l-Fuvatı 2003: 333).

Gâzân Hân hafızlık eğitimi yapan iki yüz çocuğun iâşe ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için vakıflar tahsis etmiş; bu vakıfların doğru idaresi için de veziri Reşîdüddîn'i görevlendirmiştir. Kur'an ehline ve fakirlere tahsis edilen bu vakıflarla ilgili yedi ferman yayınlamıştır. Onlardan biri vakıflarla ilgili birime, biri Tebriz'de arşive, biri Bağdat'a, biri Mekke'ye gönderilmiştir. Kalan üç tanesi de Reşîdüddîn'in korumasına verilmiştir (Howorth 1927: III, 463, Togan 1981: 272).

Reşîdüddîn, Gâzân Hân öncesi dönemlerde İlhanlı toplumunda faiz uygulamasının çok yaygın olduğunu ifade etmektedir. O, Abaka döneminin (1265-1282) özetini verirken devlet kademesinde görev alan hemen her bürokratın faizle iş yaptığına işaret eder. Onların devlet hazinesine göndermeleri gerekenden daha fazla altın, at, deve vs. mali değeri olan şeyleri gönderdiklerini, ancak Abaka'nın “bu sayısız at ve silahı nereden buldunuz?” şeklinde herhangi bir soru sormadığını ifade eder. Ona göre neticede bir yılda on, yirmi ve otuz defa vergi vermek zorunda kalan halk ezilmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 1024). Gâzân Hân yönetime gelince kendi dönemine kadar toplumda kökleşmiş olan faizle borç verme uygulaması ile Moğol ve Uygurların kontrolünde olan tefeciliği yasaklamıştır. Halk, faiz ve tefeci baskısından kurtulmuştur. Özellikle yönetici kadrolara yakın ailelerin yürüttüğü tefecilik faaliyetleri, borç alan kişinin hanımı, çocukları ve sahip olduğu her şeyi kaybetmesine yol açmaktaydı. Reşîdüddîn, Gâzân Hân'ın faiz ve tefeciliği yasaklayan fermanıyla halkın çok rahatladığını ifade eder (Reşîdüddîn 1362: II, 1077). Faizin yasaklanmasının borç verenleri zarara soktuğuna dair eleştireler Gâzân Hân'a ulaştınca o, bu konudaki kanaatlerini nasrlara dayandırarak şöyle demiştir: “Faizi yasaklayan Allah ve Resul'üdür. Onlar, insanların faydasını bizlerden daha iyi bilmektedirler. Faiz konusunda bu hükmü veriyoruz, çünkü bu Allah ve Resul'ünün emridir. Artık bundan sonra aykırı bir ses duymayayım” (Reşîdüddîn 1362: II, 1084).

Gâzân Hân, halkın arasında adaletin yayılması ve insanların güven içinde yaşamaları gerektiğine inandığı için, kendisinden önceki dönemlerde var olan ve toplumda huzursuzluğa neden olan yol kesme, haraç alma gibi uygulamaları yasaklamış ve yapanları da şiddetli cezalandırmıştır

(Reşîdüddîn 1362: II, 1111-1112). Gâzân, bazı Moğol ileri gelenlerinin desteğini almak suretiyle, yol kesip insanları soyan, bayramlık ve nevrüz adı altında insanlardan zorla para toplayan başıboş serseri grupların, haraç çetelerinin ve Moğol ailesinden bunlara destek veren herkesin en sert şekilde cezalandırılacağına dair ferman yayınlamıştır (Reşîdüddîn 1362: II, 1052). Reşîdüddîn, Gâzân Hân öncesi toplumda var olan huzursuzluklardan bahsederken anlattığı bazı olayların, özellikle o günleri yaşamamış sonraki nesiller tarafından abartıldığını düşünebileceklerini, ancak gerçekte toplumda inanılmaz zulümlerin yaşandığını ifade eder ve Gâzân Hân'ın tedbirlerinin halkı rahata kavuşturduğuna dikkat çeker (Reşîdüddîn 1362: II, 1024).

Reşîdüddîn, Gâzân Hân'ı harama el uzatmayan ve iffetine düşkün birisi olarak takdim eder. O, savaşlardan sonra kendisine sunulan cariyelere iltifat etmemiş, onlarla beraber olmayı *bedeninin kirlenmesi* olarak yorumlamıştır. Reşîdüddîn, Gâzân Hân'ın bu kararlarını, hanımlarından aylarca uzak kaldığı bir zamanda söylemesini, onun iffetli oluşuna bağlamaktadır. Ayrıca o, toplumda zina, oğlancılık gibi hem din (İsra, 17/32) hem de *Yasada* (Alinge 1967: 143) reddedilen ahlak dışı fiilleri yasaklamış, onları yapanların *Yasa* ve *Şeriata* göre cezalandırılacağını ilan etmiştir. Bu kapsamda bu yasakları yapan birkaç kişiyi de öldürtmüştür (Reşîdüddîn 1362: II, 973).

Gâzân Hân, toplumun çökmesine neden olduğunu düşündüğü gayrimeşru ilişkileri de yasaklamıştır. Özellikle cami, manastır ve medrese civarlarında fahişelerin çalıştığı randevu evlerinin kaldırılmasını, cariyeleri fuhşa zorlayan şebekenin sıkı takibe alınmasını istemiştir. Randevu evlerinden ayrılmak isteyen kadınların ihtiyaç duydukları paraların devlet hazinesinden ödenmesini, evlenmek isteyenlere her türlü yardımın yapılmasını emretmiştir. Ancak Reşîdüddîn, toplumda kökleşmiş ve insanların alıştığı bu rezil uygulamanın birden değil, tedricen kaldırılabileceğini ifade etmekte ve zaten Gâzân Hân döneminde, onun yasaklanmasına dair kesin emrine rağmen, randevu evlerinin faaliyette olduğunu söylemektedir (Reşîdüddîn 1362: II, 1113).

Gâzân Hân evlilik konusunu İslam şeriatından hareketle değerlendirmektedir. Bu konudaki görüşleriyle adeta bir fakih/müçtehit görüntüsü vermektedir. Ona göre evliliğin meşruluğundaki ilahi hikmet, insanlığın çoğalmasındır. Bir koca, İslam hukukunda boşama anlamına gelen herhangi bir ifadeyi kullanırsa, evlilik akdi sona erer. Taraflar arasında uygunluk yoksa boşama en uygun yoldur. Aksi halde eşler arasındaki uyumsuzluk, tarafları şiddete ve öfkeye yöneltir. Öfkeyle hayat sürdürmek vahşilerin

özelliğidir. Bu durumda evliliğin amacı olan çoğalma gerçekleşemez. Bu nedenle boşama yolu her zaman açık tutulmuştur. Ancak evlenme esnasında kadın tarafından şart koşulan ve erkeğin ödemek zorunda olduğu *mehrin* çok olması durumunda, koca, *mehrin* istenmesi korkusundan dolayı, karısını boşayamayacaktır. Bu da boşamanın meşru oluşu gerekçesine aykırıdır. Çünkü bir koca karısıyla evliliğini sürdürmeyeceğini düşünüyorsa, dinin kendisine verdiği boşama yetkisini kullanması gerekir. Ancak *mehrin* ağır olması durumunda bu gerçekleşemeyecektir. Gâzân Hân, Hz. Peygamber'in *mehir* olarak belirlenen miktarın az olmasını istediğini, bu nedenle de evliliklerde *mehrin* mümkün olan en alt seviyelerde olması gerektiğini ifade etmektedir. Gâzân Hân, daha da ileri giderek, İslam hukukuna aykırı bir fetvayla, kadının boşanması halinde alacağı *mehrin* üst sınırını 19,5 dinar olarak tespit etmiştir. İslam hukukuna göre *mehre* üst sınır koymak, ilgili ayet gereği, mümkün değildir (Nisa 4/20). Ona göre *mehrin* az olması, sürdürülemeyecek evliliklerin sonlandırılmasına imkân verecektir ve bu nedenle de *mehir* az olmalıdır (Reşîdüddîn 1362: II, 1085-1086).

Gâzân Hân 702/1302'de hac yolunun emniyetini sağlamak için Moğol komutanı Emir Kutluğşah'ı *hac emiri* olarak atamıştır. Emir Kutluğ Şah, Kâbe'nin yeni örtüsünü de yanına alarak, bin atlı ile yola çıkmış, beraberinde Mekke'deki seyyidlere verilmek üzere çeşitli hediyeler götürmüştür (Vassâf 1959: 390, Bedir 1995: 46, 48). Bunun sembolik bir anlamı vardır. Zira İslam toplumuna hükmettiğini düşünen bir devlet başkanı, dönemin hâkimiyet algısına uygun olarak, hac yollarının kontrolünü sağlamak zorundadır.

Gâzân Hân dini metinlerin ruhuna uymayan, metinlerin yapısını zorlayan tevellere başvurulmaması gerektiği kanaatindedir. Nitekim o, önde gelen devlet adamlarının da hazır bulunduğu bir toplantıda şöyle demiştir:

Adil bir kralın bütün halkına eşit davranması gerekir. Beni, üzerinizde taşıdığınız üniformalarınız değil, eylemleriniz ilgilendirir. O halde bütün davranışlarınızda merkeze Hz. Peygamber'i alın, onun ahlakına uyun. Üstünüze düşeni, hakkı ile yapın. İnsanları en doğruya yönlendirin. Fitneden kaçının. Şeriatın aslına uymayan tevellere yönelmeyin. Doğrulukla muamele edin. Gayret gösterin. Hüsnü zanda bulunun. Hiçbir ırka karşı taassup gütmeyin; çünkü taassupta Allah'ın ve Resul'ünün emrine ihanet vardır. Taassup, karşılıklı kayırmayı getirir. Benim sizden isteğim şudur: Eğer ben şeriata ve akla aykırı bir şey yaparsam beni uyarın ve bana doğrusunu öğretin. Çünkü sözünüz, nez-

dimde muteberdir. Bu sayede ben yanlış yapmamış olurum. Sevabı hem bana hem sizedir. Ayrıca toplum için doğru bir iş yapılmış olur. Eğer aksi olursa, size azabım dokunur ve toplum da sıkıntı çeker. Dolayısıyla zarar size, bana ve halkın tamamına ulaşır (Reşîdüddîn 1362: II, 990).

Gâzân Hân, toplumda gündem olan hemen her konuda görüş belirtmiştir. Örneğin o, tebaasında yerleşen *kaza-kader* mefhumunu yanlış bulmuş ve konuyla ilgili görüşlerini açıklamıştır. O, askerleri arasında elde edilen zaferlere yönelik “biz yaptık, biz başardık, falancanın sayesinde zafer elde ettik, falancanın cesareti ve kahramanlığı sayesinde kazandık”; başarısız olduklarında ise “ne yapalım Allah’ın kazası böyle imiş, biz çabaladık ama sonuç bu” şeklindeki sözlerin halkın ve askerlerin dilinde dolaştığını duyduğunda sert ifadelerle tepkisini koymuştur. O şöyle demiştir: “Bu ifadeler katıksız küfürdür. Başarısızlığımızın nedeni bu tarz sözlerdir. Herkes şunu bilmelidir ki, bize ve başkalarına isabet eden her hayır, Allah’ın rahmeti ve şefkati sayesinde. Her türlü kötü sonuçlar ise bizim günahımız ve kötülüklerimiz yüzündendir.” (Reşîdüddîn 1362: II, 992, Hândmîr 1353: I,166). Aslında onun bu ifadeleri Nisâ suresi 79. ayetiyle örtüşmektedir. İlgili ayette: “Sana güzellikten her ne ulaşırsa, bil ki Allah’tandır; Kötülükten de başına her ne gelirse anla ki sendendir.” denilmektedir.

Gâzân Hân’ın Ehl-i Beyt’e sahip çıkması da onun diğer bir İslami değere sahip çıkmasıdır. O, farklı tarihlerde Ehl-i Beyt’te ait kişilerin kabirlerini ziyaret etmiş, kabirlerin tamir ve tezyinleri için ödenek ayırmıştır. Bağdat, Şiraz, İsfahan ve diğer büyük kentlerde Seyyidler için *Dâru’s-siyadelerin* yapılmasını emretmiş ve bu iş için ödenek ayırmıştır. Gazân Han, 698/1298’de Hz. Hüseyin’in kabrini ziyaret etmiştir. Hille’nin üst tarafında nehir yatağı kazılmasını emretmiş, buradan elde edilen suyu Kerbelâ’ya ulaştırarak çorak arazilerin değerlenmesine imkân tanımıştır (Reşîdüddîn 1362: II, 937, 985, Şebânkâreî 1376: 268). Gâzân Hân, 698/Şubat 1299’da Hz. Ali’nin kabrini ziyaretinden oldukça etkilenmiş ve duygularını şöyle ifade etmiştir:

Kabri bu şekilde ziyaret edilen birini nasıl ölmüş sayabiliriz? Onun vefatı, diğerlerinin yaşamasından daha iyidir. Biz, iyi insanların derecelerine ulaşmak ve ahiretteki hayatımıza faydası olsun diye, kesintisiz devam eden hayır kapıları inşa etmeyi amaçladık. Allah’ın bize lütfettiği en kısa sürede bunu gerçekleştirmek tek arzumuzdur (Reşîdüddîn 1362: II, 997).

Fakat Gâzân Hân'ın mekânları ziyareti sadece Şiilerce kutsal sayılan mekânlarla sınırlı kalmamıştır. O, aynı zamanda Sünnilerce önemli kabul edilen kişi ve mekânları da ziyaret etmiştir. Nitekim Gâzân Hân, 695/1296'da Şeyh Zâhid Pîr İbrâhîm'i, 696/1296'da Bağdât'da İmâm-ı Azam Ebû Hanife'nin türbesini de ziyaret etmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 932).

Gâzân Hân'ın emriyle on şehirde kurulan *Dâru's-siyadeler*in iki önemli hizmeti vardır: Biri, seyyidlerin konaklama ihtiyacını karşılamak, diğeri de vakıf gelirlerine göre seyyidlere maddi destek olmaktır. O, seyyidleri, Peygamber torunu oldukları için, İslami otoritenin temsilcileri olarak kabul etmiş, onları toplumda çatışma grupları arasında denge unsuru olarak kullanmıştır. *Daru's-siyadeler*le koruma altına alınan seyyidler, henüz İslam'a girmiş olan Moğollara İran İslam toplumlarını kontrol altına alma teşebbüslerine yardımcı olmuştur (Iwatake 1992: 82).

Gâzân Hân, Ehl-i Beyt adına yaptıklarını, rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine yüklediği bir sorumluluk olarak sunmaktadır. Rivayete göre o, rüyasında iki kez Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber onu gayretlerinden dolayı takdir eder. Sonra aralarında uzunca konuşmalar geçer. Bu sırada efendimizin yanında Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin bulunmaktadır. Gazân, onları tanır. Hz. Peygamber "Size yakışan kardeş olmaktır" der. Gazân'a onlara sarılmasını emreder. Her iki taraf da bu kardeşliği kabul eder. Bu tarihten itibaren Gazân'ın, Hz. Peygamber'in ehline sevgisi artar. Seyyidlerin kabirlerini ziyaret ederek oralarda adaklar kesip muhtaçlara dağıtır. Onları yücelterek çeşitli hediyeler verir (Reşîdüddîn 1362: II, 984).

Bazı tarihçiler Gâzân Hân'ın Ehl-i Beyt lehinde yapmış olduğu bu faaliyetlerden hareketle onun Şiî olduğunu, ancak kamu yararını gözettiği için Şiîliğini ilan etmediğini iddia ederler (Hafız Ebru 1350: 101). Ancak Gâzân Hân, Ehl-i Beyt adına yaptığı uygulamaların yanlış yorumlanabileceğini fark etmiş ve bu yakınlığının yanlış yorumlanmasını önlemek için şöyle demiştir:

Ben hiçbir kimseyi yadırgamıyorum, eleştirmiyorum. Sahabenin büyüklüğünü kabul etmekteyim. Fakat Allah'ın Resul'ünü rüyamda gördükten, O'nun beni kendi çocuklarına kardeş yapmasından ve onların dostluğunu bana bağışlamasından sonra, elbette Ehl-i Beyt'e olan sevgimi artırmak durumundayım. Sahabeyi eleştirmekten Allah'a sığırım (Reşîdüddîn 1362: II, 985).

Gâzân Hân'ın bu ifadelerinden hareketle onun, yönettiği toplumdaki İslam mezheplerinin sahabeyle ilgili algılarında taraf olmadığı anlaşılma-

tadır. Çünkü bir yanda varoluşlarını Hz. Ali ve ailesi etrafında şekillendiren Şii'ler, öte yanda tarihi hilafet sıralamasını kabul eden ve savunan Sünnîler yer almaktadır. Henüz yeni tanıştığı İslam dininin içerisinde, asırlardır tartışılan bir konuda taraf olmak elbette Gâzân Hân'ın hedeflediği ve bu toplumu oluşturan bütün unsurların destekleyeceği bir devlet yapısının oluşması önündeki ciddi bir engel olacaktır. Gâzân Hân'ın hem Şii hem de Sünnîlerce önemli kabul edilen yerleri ziyareti, bütünleştirici bir adımın göstergesidir. Bir başka ifadeyle Gâzân Hân'ın gerek Ehl-i Beyt adına gerekse Sünnîler adına yapılmış gibi görünen tasarruflar, ne Şii'lere ne de Sünnîlere duyulan saygı gereği değil, o an için İran şehir toplumuna dönük sosyal bir politikanın gereğidir (Iwatake 1992: 82).

Gâzân Hân, toplumda kabulü sağlamak için tüm unsurları bir arada top-
layan organizasyonlara yönelmiştir. Örneğin o, bayram kutlamalarını sey-
yidler, imamlar, şeyhler ve diğer milletlerin önde geleleriyle beraber başla-
tırdı. Bir bayram konuşmasında bir Moğol komutanı gibi değil de adeta
bir İslam halifesi gibi konuşmuştur:

Ben zayıf bir kulum, bunu biliyor ve aczimi itiraf ediyorum. Günahla-
rımın çokluğunu da biliyorum. Ben bu lütfâ ve ilahî bağışa laik değî-
lim, fakat Allah'ın feyzi, rahmeti ve lütfu gerçekten bu kulu üzerinde
çoktur. Kul, bu nimetlerin şükürünü eda edememektedir. Yüz binlerce
kez şükürünü eda etmem gerektiğini biliyorum. Dahası Allah, kendi
emaneti olan İran halkının tamamını benim itaatime verdi. Sona ere-
cek olan mülkümün gururunu sürmem. Zaten o mülk, binlercesinden
sökülüp alınmıştır. Allah'ın bana verdiği nimetlerin farkındayım. Allah,
seleflerimin emellerini bende gerçekleştirdi. En önemlisi Allah'ın kulla-
rı razı olarak ve isteyerek benim otoritemi benimsediler (Reşîdüddîn
1362: II, 948).

Gâzân Hân, tebaası arasında ayırım yapmaksızın herkesi devletin imkânla-
rından yararlandırmak istemiştir. Bu amaçla o, İslam dininde önemli bir
sosyal denge olan sadaka/infak kültürüne uygun hareket etmeyi, hem ken-
disine hem de imkânı olan herkese bir sorumluluk olarak yüklemiştir. O,
sadakadaki temel hedefini Allah'ın rızasını kazanmak olarak sunar. Ona
göre insanın yapacağı en güzel şey, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmaktır.
Özellikle idarecilerin buna uyması gerekir. Cömertlik ve ihsanda bulun-
mak, Allah'ın iki önemli vasfıdır. Allah ihsanda bulunduğu onun ni-
metlerinde eksilme olmaz. İnsanın yaptığı iyilik, Allah'ın kullarına verdiği
nimetleri yanında denizden alınan bir damla su gibidir. Ama buna rağmen
Allah'ın ahlakıyla ahlaklanıp sadaka vermek gerekir. İnsanlar, imkânları

olduğu sürece, sadaka ve infak faaliyetinde bulunmalıydılar. Sultanlar, ışıkları herkesi kuşatan güneş gibidirler, onların infakı ve cömertliği herkesi kuşatması gerekir. Bu hayır işlerinin kesintiye uğramaması için de sultanın idari ve siyasi kararlarıyla iyi bir yönetim sergilemesi gerekir. Her şeyde itidalli olmak esastır. Zira aşırı harcama, hem devletleri hem de insanları zora sokar (Reşîdüddîn 1362: II, 981-982).

Gâzân Hân'ın davranışlarına yön veren önemli kaynaklardan birinin İslam olduğunun diğer bir göstergesi de onun vefat ettiğinde na'şının defnedileceği kabirler edinmeye başlaması ve defin işlemlerinin İslami gelenek üzere yürütülmesini istemesidir. Bu amaçla o, Tebriz'de bir külliye inşa ettirmiş ve bu durum ondan sonra bir gelenek halini almıştır. Gâzân Hân'ın bu uygulaması, Moğol defin geleneğinde yeni bir başlangıçtır. Zira Gâzân Hân'a kadar Moğol geleneklerinde ölen yöneticilerin, öldüklerinde, kabirlerinin bilinmemesi bir adet idi. Gâzân Hân'la birlikte bu uygulama sona ermiştir (Vassâf 1339: 606, Barthold 1947: 530-535). Gâzân Hân, başlattığı defin uygulamasının bazı yeni sonuçlar getirdiğinin farkındadır. Bir konuşmasında şu ifadeleri kullanır:

Eğer bu durum, atalarımın âdeti ise ve onlardan birisi (Ahmet Teküdar) Müslüman olduğu halde kabrinin yerinin bilinmesini istemiyorsa, bu durum, bu uygulamanın dine aykırı olmadığı anlamına gelir. Ancak bunun geride kalanlara bir faydası yoktur. Biz İslam'a inandık. Defin konusundaki uygulamalarımız, İslami pratiklerle uyumlu olmalıdır. Çünkü İslam'ın defin konusundaki uygulamaları, Moğol adetlerinden üstündür (Reşîdüddîn 1362: II, 997).

Şenb veya Şam bölgesine ve Adiliyye Bahçesi içerisinde 696/1297'de yapımına başlanan külliyenin inşası, bizzat Gâzân Hân'ın refakatinde gerçekleşmiştir (Reşîdüddîn 1362: II, 993). Bu külliyenin müştemilatında oldukça geniş kısımlar vardır. Bunlar: Han'ın defnedileceği türbe olan *Kubbetü'l Aliyye*, Şafii-Hanefi medreselerinin yer aldığı *Mescid-i cami*, dervişlerin hizmetine ayrılan *Hankah/Tekke*, Seyyidlerin hizmetine tahsis edilen *dâru's-siyâde* sayılabilir. Yine bu müştemilatta *rasathane*, *hastane*, *kütüphane*, *devlet arşivi*, *mütevellinin kaldığı yer*, *şadırvan*, *hamam*, hekim ve felsefecilerin tedrisi ve ikametine tahsis edilen bölümler de yer almıştır. Reşîdüddîn, külliyyede görev yapmakta olan her bir görevlinin maaşının; bazı kutsal gecelerde cemaate dağıtılan helvanın; bu külliye içerisinde kullanılan halı, yaygı, mum ve güzel koku gibi her türlü malzemenin vakfiyeden ayrılan ödenek sayesinde karşılandığını ifade etmektedir (Reşîdüddîn II, 998-1002).

Şenb-i Gâzânî, Moğol hanedanının dünyaya bakışındaki paradigma değişikliğinin göstergesidir. Orada bulunan bölümlere bakılırsa, buranın çok üst düzey bir ilim merkezi hali getirilmesi hedeflenmiştir. Genel yapısı göz önünde bulundurulduğunda, *Şenb-i Gâzân*'ın İlhanlı devleti için sağlık, eğitim, dinî, bilimsel ve kültürel alanlarda çalışmalar yapan ve içerisinde devlet arşivi ve kütüphanenin de bulunduğu büyük bir merkez olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, Gâzân Hân'ın asıl niyetinin burada büyük bir ilmî, sosyal, kültürel ve dinî merkez kurmak olduğu söylenebilir. Esasen buraya vakfedilen akarın büyüklüğü de bunu göstermektedir. Dolayısıyla, burasını Ortaçağ İran tarihinde göçebe zihniyetli bir hanedanın, yerleşik bir coğrafyadaki ilk geniş kapsamlı merkez kurma teşebbüsü olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Gâzân Hân, bu faaliyetler ile kendisini yegâne İslâm hükümdarı saymakta, Tebriz'i de bu hükümdarlığın ilmî-kültürel merkezi haline getirmek istemiş olsa gerektir. Gâzân Hân, yakıyıkla özdeşleştirilen atalarının aksine, İslami kimliğinin de katkısıyla, medeniyet inşa eden bir kişilik haline dönüşmüştür. Olcaytu'nun Sultanıyye'yi başkent yapmasıyla Tebriz'deki *Şenb-i Gâzânî*, önemini yavaşça kaybetmiştir (Kâşânî 1992: 86-89, Hamdullah Müstevfi 1910: 59-61, Hasan 1981: 30, Togan 1981: 229, 272, 309, Özgüdenli 2009: 373).

Gâzân Hân'ın hayatında görülen tüm bu İslami uygulamalara rağmen onun hayatının merkezinde İslâm'ın olup olmadığı net değildir. Bazı uygulamalarına bakıldığında, karşımızda tam bir Arap İslam halifesi gibi durmaktadır. Onun başka bazı eylemlerine bakıldığında İslâm'ın tek belirleyen olmadığı görülebilmektedir. Mesela o, ara sıra da olsa, içki içmekte, ağaçlara adaklar adamaktadır (Reşîdüddîn 1957: 107,118, 142). Babası Argûn'un eşlerinden olan Bûlûgân Hatun'la (v.709/ 1310) evlenmek istemiştir. İbn Hacer'e göre, bu talep Gâzân'ın Müslüman olmasından sonra gerçekleşmiştir. Ona göre Müslüman fakihler, onun bu talebine olumlu yaklaşmışlardır; çünkü onlar, yeni Müslüman olmuş Gâzân Hân'ın bu evliliği çok istediğini görmüşlerdi ve bunun gerçekleşmemesi halinde onun İslâm'dan dönebileceğini düşünmüşlerdi. Fakihler, fetvanın dayanağını, Argun'un Müslüman olmamasına bağlamışlardı (İbn Hacer 1972: III, 215-216). Ancak bu evliliğin Gâzân Hân'ın Müslüman olmadan önce gerçekleştiğine dair rivayetler de vardır (Abdulhalim 1986: 192, Sayad 1986: 253). Tüm bunlara rağmen onun Müslümanlığının senkretik Müslümanlık olduğu söylenebilir. O Müslüman olmasına rağmen Moğol gelenek ve adetlerinin onun hayatında hala varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu senkretik İslam algısının Moğol ileri gelenlerin çoğunda görüldüğü söylenebilir (Amitai-Preiss 1996: 9).

Sonuç

Gâzân Hân, İran'ın farklı bölgelerinde gerçekleştirdiği imar faaliyetleriyle; İslâm'ı temel bir parametre kabul ederek dini ve politik yapılar olan mezhepler arasında bir ayırım yapmayarak İslam temelinde gerçekleştirdiği merkezileşmeyle; seçkin-halk ayırımını dikkate almayarak devlet-halk ikiliğinin giderilmesi yönündeki çabaları nedeniyle İlhanlı devletinin gerçek kurucusu olarak sunulabilir. Gâzân Hân'a kadar İlhanlı devletinde, Moğol geleneklerinin ağırlığı söz konusudur. Gâzân Hân'la birlikte devletin işleyişi ve ideolojisi değişmiştir. Gâzân Hân'ın İslâm'ı kabulü ve bu konuda başarı kazanması, İran topraklarındaki Moğolların İslamlaşma sürecine doğrudan katkı sağlamıştır. Gâzân Hân'ın Müslüman olmasıyla birlikte yeni toplumun değerleriyle mutabakat sağlanırken aynı zamanda bu durum, Moğol yerel kültür ve geleneklerinden yavaş yavaş uzaklaşılmasına neden olmuştur.

Gâzân Hân, Müslüman olduktan sonra, hayata bakışını mümkün olduğunca dini referanslara dayandırmıştır. O, fermanlarında sıklıkla ayet ve hadislere yer vermiş, bazı fermanlarındaki yasaklamalarını doğrudan nasslara dayandırmıştır. Onun Moğol geleneklerine bağlılığını kısmen de olsa sürdürmesi ve hayatında İslam ile örtüşmeyen bazı davranışlarının olması, Gâzân Hân'ın tam bir İslam halifesi gibi kabul edilmesinin önündeki önemli engellerdir. Bu nedenle onun Müslümanlığını kendi iç şartları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir.

Gâzân Hân'ın İslâm'ı kabulüne bağlı olarak Moğolların İslâm'a meyletmeleri doğal bir sosyal değişme olarak kabul edilmelidir. Onun döneminde İslamlaşma sürecinin, Teküder zamanında olduğu gibi, akamete uğramaması, Moğollar arasında İslâm'ın kalıcı olarak yayılmasına katkı sağlamıştır. Bu konuda dönemin şartları ve Gâzân Hân'ın güçlü şahsiyeti de etkili olmuştur. Bu açıdan Gâzân'ın Müslüman oluşu, siyasi ve sosyal alanda devletin ve kurumların İslamleştirilmesi sürecini başlatan önemli bir gelişmedir.

Moğolların Müslüman olması, hem siyasi hem de dini açıdan önemli bazı sonuçlar doğurmuştur. Siyasi açıdan, iktidar-reaya arasındaki din farklılığı ortadan kalkmış, halkın Moğol otoritesini daha kolay kabul etmesine yardımcı olmuştur. Dini açıdan ise, Abbasîlerin yıkılmasıyla birlikte gayrimüslim Moğol unsurlarının oluşturduğu sarsıntılar kısmen de olsa dinmiştir.

Gâzân Hân'ın dini ve kurumsal faaliyetleri kendisinden sonraki İlhanlı yöneticilerini etkilemiştir. Gâzân Hân, Olcaytu ve Ebu Said'in; Ucan, Tebriz, Sultaniye gibi İran coğrafyasında yer alan kentlerde İslam kültü-

ründe var olan vakıf anlayışına uygun hareket ederek inşa ettirdikleri hayır kurumları, özellikle İslam dünyasında Moğol algısına yüklenen olumsuz anlamların kırılmasına yol açmıştır. Birçoğu siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan mutlaka yapılması gereken düzenlemeler olarak görülse Gâzân Hân'ın devleti adına yapmış olduğu tüm değişimlerde tek belirleyenin İslam dini olduğu iddia edilemez; ancak İslam'ın Gâzân Hân'ın hayatına ve davranışlarına yön veren önemli unsurlardan biri olduğu ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Abdülhalim, R. Muhammed (1986). *İntişâru'l-İslam Beyne'l-Moğol*. Kahire.
- Abû'l- Farac, Gregory (1987). *Abû'l- Farac Tarihi*. Çev. Ö. Rıza Doğrul. Ankara.
- Acînî, Ebû'l-Fida. *Keşfü'l-hafa*. Halep. Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî.
- Alinge, Curt (1967). *Moğol Kanunları*. Çev. Coşkun Üçok. Ankara.
- Amitai-Preiss, Reuven (1991). "Evidence for the Early Use of the Title Ilkhan Among the Mongols". *Journal of the Royal Central Asian Society* 3 (1-2): 353-361.
- _____, (1996). "Ghazan, Islam and Mongol Tradition". *BSOAS* 59 (1): 1-10.
- Arnold, T. Walker (1970). *ed-Da've ile'l-İslâm Bahs fi Târihi Neşri'l-Akâideti'l-İslâmâ*. Çev. H. İ. Hasan. Kahire.
- Barthold V. V. (1990). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*. Haz. H. Dursun Yıldız. Ankara: TTK Yay.
- Barthold W. (1947). "Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair". Çev. A. İnan. *Belleten* XI (43): 515-539.
- _____, (1963). *İslam Medeniyeti Tarihi*. Çev. M. F. Köprülü. Ankara: TTK Yay.
- _____, (1983). *Tarihü'l-Hadareti'l-İslâmiyye*. Çev. HamzaTahir. Kahire.
- Browne, E. Granwille (1960). *Ez sa'di ta Cami: Tarih-i Edebi İran Asr-ı İstila-yı Moğol ve Tatar*. Çev. A. Asgar Hikmet. Tahran.
- Carpini, Johann de Plano (2000). *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme (1245-1247)*. Çev. Ergin Ayan. Trabzon.
- Cüveynî, Alâeddin Ata Melik (1999). *Târih-i Cihan Güşa*. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Erdem, İlhan (1995). *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Fehmi, Abdulaziz (1981). *Târihü'd-Devleti'l- Moğoliyye fi İran*. Beyrut.
- Hafız Ebrû (1350). *Zeylu Camii't-Tevarih-i reşidi*. nşr. Hanbaba Beyani, Tahran.

- Halil, N. Abdulhamid (1985). “Mazahirü'l-Hayati'l- İctimaiyye; Hakbetü'l- Ğazvi'l-Moğoli”. *Hadâretü'l-İrak* X: 199-204.
- Hamdullah Müstevfî, Ebû Bekir b. Ahmed b. Nâsır (1910). *Târih-i Güzide*. nşr. Edward Brown. London.
- Hasan, Z.Muhammed (1981). *el-Fünunü'l-İraniyye fi'l-asri'l-İslâmî*. Beyrut.
- Howorth, Henry (1876-1927). *History of the Mongols: from the 9th to the 19th Century*. London.
- Iwatake, Akio (1992). “The Dâr Al-siyâda of Gâzân Han Xân ”. *Toyoshi kenkyû: the Journal of Oriental Researches* 50 (4): 48-82.
- İbn Battûta (1983). *İbn Battûta Seyahatnamesi*. Yay. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali (1972). *ed-Dürerü'l-Kâmine fi'Âyân'il-Mieti's-Sâmine*. Haydarâbâd.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer (1981). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Beyrut.
- İbnü'l-Fuvatî, Ebû'l-Fazl Kemâleddin Abdürrezzak b. Ahmed b. Muhammed Şeybânî (2003). *el-Havâdisü'l-Câmi'a ve't-Tecâribü'n-Nâfi'a fi'l-Mieti's - Sâbi'a*. Beyrut.
- Kalkaşendi, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ali (1922). *Subbü'l-a'ş'a fi Sinaati'l-İnşa*. Kahire.
- Kâşânî, Abdullah b. Ali b. Muhammed (1992). *Tarih-i Olcaytu*. Çev. Derya Örs. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Makrîzî, Ebû'l-Abbas. *el-Mevâiz ve'l-İ'tibâr fi zikri'l-Hutat ve'l-Âsâr*. Bulak.
- Melville, Charles (1990). “Pâdshâh-i Islam: The conversion of Sultan Mahmud Ghazan Khan”. *Pembroke Papers* 1: 159-77.
- Mogan, D. O. (1986). “The Great Yâsâ of Chingiz Khan and Mongol Law in the İlkhanate”. *BSOAS* XLIX (1): 163-176.
- Muhammed A. Muhammed (1989). *İslâmü'l-İlhaniyyîn*. Kahire.
- Ocak, A. Yaşar (1991). “Anadolu”. *İA. C. III*. İstanbul: TDV Yay. 112-113.
- Özgüdenli, O. Gazi (2009). *Moğol İran'ında Gelenek ve Değişim: Gâzân Hân Ve Reformları (1295-1304)*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- Prawdin, Michael (1967). *The Mongol Emrire, Translated*, Eden& Cedar Paul, New York.
- Reşidüddîn, Fazlullah-i Hemedânî (1362). *Câmi'ü't-Tevârih I-II*. Nşr. Behmen Kerimî, İntişarat-ı İkbal. Tahran.

- Reşîdüddîn. *Târih-i Mubarak-i Gazani des Rasid al-Din Fadl Allah Abi-l-hair: Geschichte der Ilhane Abaga bis Gaihatu* (1265-1295). Neşr. Karl Jahn, S-Gravenhage. 1957.
- Safa, Zebihullah (1985). *Tarih-i edebiyat-ı der İran*. Tahran.
- Sayyad, Fuad Abdülmuti' (1987). *eş-Şarkü'l-İslâmi fi ahdi'l-İlhaniyyin: Esretu Hulagu Han*. Doha: Câmîatu Katar.
- _____, (1980). *el-Moğûl fi't- Târih*. Beyrut.
- Spuler, Bertold (1987). *İran Moğolları: Siyaset İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350*. Çev. Cemal Köprülü. Ankara: TTK Yay.
- _____, (1982). *el-Alemü'l-İslâmi fi'l-asri'l-Moguli*. Çev. Halit Esad İsa. Dımaşk.
- Şahin, Hanifi (2010). *İlhanlılar Döneminde Şiilik*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Şebânkârei, Muhammed b. Ali b Muhammed (1376/1956). *Mecm'u'l-Ensâb fi't- Tevârih*. tahk. Tahran.
- Togan, A. Zeki Velidi (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Taylor, Charles (2005). *Modern Toplumsal Tabayüллер*. Çev. Hamide Koyukan. İstanbul: Metis Yay.
- Vassaf, Şerefüddin Abdullah b. İzzeddin (1359). *Vassafu'l Hazre: Tarih-i Vassaf*. Bombay.

The Conversion of Ghazan Khan to Islam and Its Reflections on Ilkhanid Society According to Jâmi al-Tawârîkh

Hanifi Şahin*

Abstract

Ilkhanete was a Mongol state that was founded in Iran. Ghazan Khan is known in history as the first great Mongol khan who attempted to introduce administrative, political and religious reforms to his empire. The conversion of Ghazan to Islam was one of the most important factors that accelerated change within an institutional and ideological context in the Ilkhanid state. The conversion of Ghazan was not only limited to a simple change of religion, but it also initiated the Islamization of the state and all its institutions. Ghazan's conversion eliminated the incompatibility between the Ilkhanid government and loyal subjects. With Ghazan's conversion, Islamic values took part in the life of the Mongols and it led to the abandonment of the Mongolian traditions and customs. In Ghazan's life some of the attitudes that are incompatible with Islam can also be observed. Therefore, Ghazan's conversion should be evaluated within its own context.

Keywords

Ghazan Khan, Islam, Ilkhanids, reform

* Assist. Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Theology - Erzurum /Turkey
hanifisahin@atauni.edu.tr

Ислам Газан-хана и его отражение на обществе Ильханидов по «Джами ат-таварих»

Ханифи Шахин*

Аннотация

Ильханиды – это монгольское государство, созданное в Иране. Газан-хан в истории известен как первый крупный монгольский хан, осуществивший административные, политические и религиозные реформы. Его выбор ислама как своей религии является одним из важных факторов, ускоривших институциональные и идеологические преобразования в государстве. Принятие им мусульманской религии не ограничилось простым изменением религии, оно инициировало процесс исламизации всех государственных институтов. Кроме того, изменение религии устранило противоречия между властью и народом и заложило основы внедрения исламских ценностей в жизнь монгольского общества и постепенного отказа от монгольских традиций и обычаев. В жизни Газан-хана можно увидеть некоторые моменты, несовместимые с исламом. Поэтому его мусульманскую веру необходимо оценивать в соответствии со его внутренними условиями.

Ключевые слова

Газан-хан, ислам, Ильханиды, реформы

* И.о.доц.док. университет имени Ататюрка факультет теологии – Эрзурум / Турция
hanifisahin@atauni.edu.tr